

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«ПСИХОПРОФІЛАКТИКА АЛКОГОЛІЗМУ
В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ»**

Виконав: студент 4 курсу
Ps1-b20 групи
спеціальності 053 Психологія
(денна форма навчання)
Злобін Володимир Олександрович

Керівник:
Славіна Наталія Сергіївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри загальної та
практичної психології

Рецензент:
Чайковська Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	7
1.1 Девіантна поведінка як порушення соціальних норм.....	7
1.2 Алкоголізм серед юнаків як вид хімічної адикції.....	19
1.3. Особливості профілактики алкогольної залежності в юнацькому віці	30
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	37
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	38
2.1 Методи експериментального дослідження залежної поведінки в юнацькому віці	38
2.2. Результати емпіричного дослідження залежної поведінки юнаків	46
2.3. Практичні рекомендації щодо профілактики девіантної поведінки юнаків	58
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	62
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Алкоголізм – це тяжка хронічна хвороба, яка здебільшого важко лікується. Вона розвивається за рахунок регулярного й тривалого вживання алкоголю та характеризується особливим станом організму: нестримним потягом до алкоголю й деградацією особистості.

Понад 90% 15–17-річної учнівської молоді в Україні має досвід вживання алкоголю, майже 60% підлітків кілька разів перебували в стані сп'яніння. Алкоголізм серед підлітків є однією з найсерйозніших медичних і соціально значущих проблем для нашої держави. Серед фахівців у цій галузі склалася єдина думка, що навіть помірний прийом алкоголю в підлітковому віці рівносильний зловживанню спиртним. Масштаби та темпи поширення алкоголізму в країні такі, що ставлять під загрозу фізичне й моральне здоров'я підлітків. Зловживання алкоголем, за даними ВООЗ, є третьою причиною смертності після серцево-судинних і онкологічних захворювань. Щорічно у світі 9% усіх випадків смерті молодих людей 15–29 років є наслідком зловживання алкоголем.

Серед підлітків, які потрапили в поле зору наркологів, переважають особи з адиктивною поведінкою. Перш за все, зловживання алкоголем змінює психічний стан ще до формування фізичної залежності.

Психічна залежність характеризується некритичним ставленням до шкідливої звички та нездатністю самостійно позбутися її. У підлітковому віці буває важко провести чітку грань між адиктивною поведінкою і хворобою. Більш глибока фізична залежність обумовлена тим, що похідні алкоголю входять до хімічного складу тканин, і він стає необхідною умовою для збереження біологічної й хімічної рівноваги в організмі. Підліток «звикає» до токсичної дії. У цьому віці межа між пияцтвом і алкоголізмом нестійка.

Вживання алкогольних напоїв особливо небезпечно в дитячому та підлітковому віці, коли не завершилося формування організму. В організмі немає таких структур, на яких не позначалася б дія алкоголю. На несформований молодий організм він діє найбільш грубо, зачіпаючи особистісні якості підлітка. При неодноразовому вживанні алкогольних напоїв у підлітковому віці відбувається пригнічення його психіки, затримується розвиток вищих мислеформ, гальмується формування естетичних та етичних понять і категорій. Відбувається буквально «отупіння», а нерідко – і дебілізація дитини підліткового віку. Його інтелект втрачає здатність до саморозвитку і самоорганізації.

Мета дослідження полягає у виявленні психологічних та патопсихологічних факторів формування алкогольної залежності в юнацькому віці.

Для досягнення зазначеної мети в роботі були поставлені такі **завдання:**

- 1) вивчити теоретичні основи алкогольної залежності в юнацькому віці;
- 2) описати типологію форм залежної поведінки юнаків;
- 3) узагальнити особистісні особливості юнаків із залежною поведінкою (акцентуації характеру, профілі особистості, статево-рольову сферу).
- 4) визначити особливості психологічної адаптації юнаків з адиктивною поведінкою.

Об'єкт дослідження є залежна поведінка юнаків.

Предметом дослідження психопрофілактика залежної (алкогольної) поведінки юнаків.

В доідженні були використані наступні **методики:**

- методика діагностики схильності до відхиленої поведінки;
- тест-опитувальник Спілбергера-Ханіна;
- опитувальник Басса-Дарки;
- методика для визначення акцентуацій характеру Леонгарда-Шмішека;

- торонтська алекситимічна шкала.

Контингент досліджених. В дослідженні брали участь 56 юнаків віком 16-18 років, студентів коледжу Подільського державного аграрного університету.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

- подальший розвиток набуло теоретичне уявлення про чинники формування адиктивної поведінки юнаків, уточнена гендерна специфічність механізмів формування адикцій у юнаків, описано структуру готовності до формування адиктивної поведінки у юнацькому віці, показано, що особливість цієї структури є пов'язаною зі статтю;

- дістала подальшого розвитку типологія форм адиктивної поведінки, виявлено гендерно-специфічну вікову динаміку (період ранньої юності) утворення адиктивної поведінки, уточнено уявлення про частоту й особливості ранніх психічних травм у юнацтва з проявами аддиктивної поведінки, виявлено ступінь впливу дитячої травми у порівнянні з актуальною на формування адикцій;

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що отримані в результаті дослідження дані враховувались при розробці методичних рекомендацій психологам для проведення занять щодо виявлення, профілактики і корекції девіантної поведінки у юнацькому віці.

Практичне значення. Проаналізувавши праці українських дослідників у галузі проблеми алкогольної адикції, можна стверджувати, що достатньо глибоко на теоретичному та експериментальному рівнях вивчені передумови виникнення та чинники формування цього виду девіантної поведінки. Представлено структуру алкогольної адикції, розроблені і апробовані методи психокорекції та психопрофілактики алкогольного uzалежнення. Вважаємо, що такий матеріал у подальшому може слугувати основою формування нових методів профілактики та корекції uzалежненої поведінки наших співгромадян.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались та отримали схвалення на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на Європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2024р.).

Славіна Н.С., Злобін В.О. Психопрофілактика алкогольної залежності в юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 15 лютого 2024 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. С.139–143.*

Структура та обсяг роботи: дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Рукопис містить 72 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складається з 60 найменувань.

ВИСНОВКИ

1. В юнацькому віці в основному завершується фізичний розвиток організму, закінчується статеве дозрівання, серцево-судинна система починає працювати гармонійно, уповільнюється темп росту тіла, помітно збільшується м'язова сила, зростає працездатність, закінчується формування й функціональний розвиток органів і тканин. Більшість юнаків та вже в постпубертатному періоді. Тілесна конституція, особливо обличчя, стає дорослою, специфічно індивідуальною. Зникає характерна для підлітків збудливість, неврівноваженість.

Алкоголізм в цьому віці дуже небезпечний, так як спотворює цілісне сприймання світу належним чином. А «молодшення» алкоголізму є серйозною проблемою сучасного суспільства, так як механізми формування аддиктивної поведінки в підлітковому та юнацькому віці суттєво відрізняються від тих усталених норм коли вперше було піднято це питання, - зокрема віком, соціальним становищем і станом даної категорії юнаків.

2. Психологічна діагностика передбачає всебічний і поглиблений аналіз особистості, виявлення недоліків у поведінці та їх причин, позитивних аспектів і спрямована на розв'язання практичних завдань – гармонізацію розвитку особистості, сприяння її особистісному зростанню. Тому в ми в психологічній діагностиці насамперед зосередилися на психологічних проявах девіантної поведінки. Таких як:

- емоційні проблеми – тривогу, депресію, переживання негативних емоцій, алекситимію (ускладнення в розумінні своїх переживань і невміння сформулювати їх у словах), емоційне огрубіння (втрата здатності визначати доцільність тих чи інших емоційних реакцій, дозувати їх), афективність.

- негативний життєвий досвід – наявність шкідливих звичок, психічних травм, досвіду насильства, соціальну некомпетентність тощо.

- проблеми саморегуляції – неадекватні самооцінку і рівень домагань, слабкий розвиток рефлексії, надмірний або недостатній самоконтроль, низький рівень адаптивних можливостей.

3. З'ясувалось, що у підлітків з вираженою схильністю до проявів аддиктивної поведінки значуще частіше, ніж тих, в кого ця схильність не виражена, спостерігається алекситимічний симптомокомплекс. Водночас, ці підлітки внутрішньо різномірні за показником алекситимії: ті з них, хто має травми в ранніх спогадах, характеризуються вірогідно більш високими показниками алекситимії. Тому алекситимічний симптомокомплекс не є тотальною характеристикою алкогольних адиктів, а вживання алкоголю може являти собою захист як від інфантильних, так і від актуальних травм. Алекситимія може створювати певний "алекситимічний глухий кут" для психотерапії підлітків з аддиктивною поведінкою, який пов'язаний з інтелектуальним розвитком, не диференційованістю емоційної сфери і високим порогом актуалізації емоційності.

Вивчення соціальної ситуації розвитку сучасних юнаків призовного віку показало, що передумовами вживання ними алкоголю є:

1. неповна сім'я;
2. вживання алкоголю членами сім'ї;
3. сімейні конфлікти та недостатність близьких взаємин між батьками і дітьми;
4. неправильний стиль сімейного виховання;
5. погана успішність у навчанні.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів даної проблеми. Більш глибокої наукової розробки вимагають аналіз індивідуальних схильностей до різних видів девіантної поведінки, зокрема хімічної залежності та залежності від азартних ігор (гемблінг).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеронген Б. Алкоголь та наркотики: Інформація про вживання та зловживання. 2-е видання, доп. і перероб. Київ : Сфера, 2000. 80 с.
2. Андрусин, Р.М. Девіантна поведінка як форма соціального відхилення. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 16 (29). С. 24-29.
3. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання). А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; Загальна редакція А.Й. Капської. Київ, 2002. 164 с.
4. Афанасьєва В. Вплив сім'ї та школи на девіантну поведінку підлітка. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2008. № 4. С. 43–50.
5. Апетик Н.М. Вплив несприятливого сімейного оточення на девіантну поведінку підлітків. *Психологія на перетині тисячоліть: зб. наук. праць Ін-т. психол. ім. Г.С. Костюка АПН України: в 3 т. Вид. 2. Київ : Гнозис, 2001. Т.1. С.58–65.*
6. Апетик Н.М. Психологічні особливості морального розвитку дітей підліткового віку. *Збірник наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ : Вид-во «Любіть Україну», 2000. С.99–102.
7. Апетик Н.М. Соціально-психологічні фактори виникнення та шляхи подолання девіантної поведінки. *Індивідуальний підхід до особистості дитини дошкільного та молодшого шкільного віку в навчально-виховному процесі*. Чернівці : Прут, 2002. С.104–109.
8. Беседин А.А. Неблагоприятные семейные стереотипы как фактор формирования девиантного поведения подростка. *Вест. междунар. славянс. университета Серия "Социология"*. 2001. № 4. С. 40–43.
9. Беседин А.А. Вплив сім'ї на поведінку й особливості особистості підлітків-правопорушників. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. Вип.15. Харків. 2001. С. 39–47.
10. Беседин А.А. Типи дисфункцій сім'ї і їхній взаємозв'язок з девіантною поведінкою дітей і підлітків. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*, 2001. № 527. С. 109–113.

11. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: *навчальний посібник*. Київ : Знання, 2008. 343 с.
12. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій. Київ : МАУП, 2006. 88 С. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/nw48.pdf>
13. Бурмака Н.П. Алекситимия у подростков с алкогольным аддиктивным поведением. *Вісник Харківського університету. Серія Психологія*, 2002. С. 29–32.
14. Бурмака Н.П. Личностные факторы формирования алкогольной аддикции. *Вісник Харківського університету. Серія Психологія*, 2002. С. 26–29.
15. Бурмака Н.П. Особенности ранних воспоминаний подростков с алкогольным аддиктивным поведением. *Актуальные вопросы сексологии и медицинской психологии*. Харьков : ХМАПО, 2002. С. 41–47.
16. Бурмака Н.П. Статеворольові чинники формування алкогольної аддиктивної поведінки. *Вісник Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Психологія*. Харків : ХДПУ, 2003. С. 10–14.
17. Бурмака Н.П. Факторы формирования аддиктивного алкогольного поведения у подростков. *Вісник Харківського університету. Серія Психологія*. 2002. С. 31–36.
18. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: *навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн.* Київ, 2016. 188 с. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12327/Volnova_profilatika%20deviant.1%20chast.Teoriya.PDF;jsessionid=22E58E54B11F84815A27845B1A8AFC74?sequence=1
19. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: *навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів*

спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. Ч. II. Практична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. Київ, 2016. 193 с.

20. Выготский Л.С. Педология подростка. собрание соч. : в 6 т. – М.: Просвещение, 1984. 488 с.

21. Гарькавець С.О. Передумови формування девіантної поведінки особистості в юнацькому віці. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України.* за ред. С.Д. Максименка. Т. XIII, Ч. 5. Київ, 2011. С. 63–70.

22. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: *монографія.* Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.

23. Губенко О. Проблеми профілактики наркоманії, токсикоманії та алкоголізму: методологічні аспекти. *Практична психологія та соціальна робота*, 2004. С. 33–35.

24. Девіантна поведінка молоді та алкоголізм. під ред.. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. *Основи психології і педагогіки: підручник.* Харків, 2003. С.243–256.

25. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний, юридичний аспекти: *Матеріали науково-практичної конференції (Харків, 14 березня 2009 р.).* Харків : Видавництво ХНУВС. 2008. 154 с.

26. Дем'янчук О.О. Програма корекції девіантної поведінки як напрямок соціально- психологічної допомоги підліткам. *Соціальна працівник.* за ред. О.П. Главник. N2 (26). Київ, 2007. С. 2–4.

27. Жданова І. В. Проблема саморегуляції в контексті девіантної поведінки особистості: психологічні аспекти. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Психологія.* 2012. Вип. 43, ч. II. С. 110–128.

28. Життєві кризи особистості: *науково-методичний посібник: У 2 ч.* Ред.рада: В.М. Доній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Г.

Єрмаков (керівники авторського колективу) та ін. Київ : ІЗМН, 1998. Ч.1: Психологія життєвих криз особистості. 360 с.

29. Життєві кризи особистості: *науково-методичний посібник*: У 2 ч. Ред. рада: В.М. Доній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Г.Єрмаков (керівники авторського колективу) та ін. Київ : ІЗМН, 1998. Ч. 2 : Діти і молодь у кризовому суспільстві: технології допомоги і підтримки. 565 с.

30. Закон та підліток: *Матеріали конференції*. Гол. ред. Титаренко Ю.Л. Донецьк : ДІВС, 2001. 184 с.

31. Каминер А.М., Майрова Е.А. Психолого-педагогические аспекты девиантного поведения подростков и молодежи. Київ : Знання, 2008. 343с.

32. Казаков Л.Х. Профилактика наркомании и токсикомании. *Воспитание школьников*, 1989. С.6–9.

33. Коротков П.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки молоді у діяльності соціальних служб. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Психологічні науки*. 2013. Вип. 114. С. 98–102.

34. Кікалішвілі М.В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*. 110 число 3(22) 2011. С. 109–122.

35. Ковалевська Ю.М. Визначення та корекція ранніх форм девіантної поведінки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.01. Київ. 1998. 17 с.

36. Кириченко І. В. Україні неминуче молодіють алкоголіки, наркомани й курці. *Дзеркало тижня*, 2004. №16 жовт. (№ 42). С. 22–28.

37. Клінічна психодіагностика: практикум. Редактор-упорядник проф. М. В. Миколайський. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2006. 228 с.

38. Козирєв М.П. Девіантна поведінка як соціально-психологічне явище та її профілактика. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2016. Випуск 1. С. 28–39.

39. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: *навчально-методичний посібник*. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
40. Максимова Н.Ю. Алкоголь: вживання і зловживання. *Безпека життєдіяльності*, 2004. №3. С. 23–27.
41. Макаренко О.М., Андрейчева А.О. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах. *Наукові записки*, 2015. Том 175. С. 61–64.
42. Москалюк О. Соціальнопедагогічна стратегія профілактики та корекції девіантної поведінки підлітків. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна*: Випуск XI. За ред. Л.П. Мельник, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 266 с. С.119–123.
43. Мельник Л.П., Сербалюк Ю.В. Девіантка поведінка молоді та шляхи її профілактики. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інститут Психології імені Г.С. Костюка АПН України*. 2009. Вип 5. С.279–288.
44. Онищенко Н. Здоров'я, зберігаючи технології в системі підготовки майбутніх вчителів до корекції девіантної поведінки молоді. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: збірник наукових праць. Вип. 23. Переяслав-Хмельницький, 2011. С. 331–335.
45. Поліщук В.М. Життєві кризи особистості: *навчально-методичний посібник*. Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. 98 с.
46. Психологія суїциду : *навчальний посібник*. за ред. В. П. Москальця. Київ – Івано-Франківськ : Плай, 2002. 260 с.
47. Психологія суїциду. за редакцією В.П. Москальця. Київ : «Академвидав», 2004. 286 с.
48. Соціологія : *навчальний посібник*. Київ : Лібра, 2002. 256 с.

49. Тарновська О.С. Самооцінка як провідний психологічний механізм моральної саморегуляції поведінки підлітка. *Збірник наук. праць ВГУ НАОУ (за матеріалами виступів учасників конференції: «Українська еліта та її роль в державотворенні» (18-19 травня 2000 р.)*. Київ. 2000. С.325– 330.
50. Ткач Б.М. Агресивність як один із чинників виникнення адиктивної поведінки. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. за ред. Максименка С.Д. Київ : 2003, №5. С. 349– 355.
51. Ткач Б.М. Концепції адиктивної поведінки учнівської молоді. *Актуальні проблеми психології*. за ред. Максименка С.Д. Київ : 2004, №3. С. 232–243.
52. Ткач Б.М. Основні напрямки психопрофілактики адиктивної поведінки та робота з практично здоровою молоддю. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. за ред. Максименка С.Д. Київ : 2004, №1. С. 309– 315.
53. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. 2-е изд. Харків : Знання. 2007. 336 с.
54. Христюк О. Л. Психологія девіантної поведінки: *навчально-методичний посібник*. Львів : ЛьвДУВС. 2014. 192 с.
55. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції. Київ : Либідь, 1999. 253 с.
57. Яценко Т., Іваненко Б., Євтушенко І. Глибинна психокорекція та упередження психічного вигорання. Частина 2. Київ : Главник, 2013. 192 с.
58. Яценко Т.С. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога [Текст]. Днепропетровск : Инновация, 2015. 396 с.
59. Gazzola N., De Stefano J., Cristelle A., Theriault A. Professional identity among counselling doctoral students: A qualitative investigation. *Counselling Psychology Quarterly*. 2011. No. 24 (4). P. 257–275.

60. Goodyear R., Lichtenberg J., Hutman H., Overland E., Bedi R., Christiani K., Young C. A global portrait of counselling psychologists' characteristics, perspectives, and professional behaviors. *Counselling Psychology Quarterly*. 2016. No. 29 (2). P. 115–138. doi: 10.1080/09515070.2015.112839.